

Közszolgálati Nemzetközi Képzési Központ

Diplomáciai kapcsolatok joga

Oktatási segédanyag

Dr. Borók György

Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2013.

Tartalomjegyzék

Nemzetközi jogi áttekintés	3
A diplomácia fogalma.....	3
Az állam.....	4
A szuverenitás.....	5
Nemzetközi szervezetek és szuverenitás.....	6
A modern diplomáciai kapcsolatok kialakulása	7
A diplomácia kezdetei.....	7
Az újkori diplomácia születése – a Bécsi Kongresszus.....	7
A diplomáciai intézményrendszer kialakulása.....	10
A nemzetközi szerződések joga	11
A Bécsi Szerződés létrehozása.....	11
Alapelvek és hatály.....	12
Szerződéskötési képesség.....	13
A nemzetközi szerződés létrehozása.....	14
Külső és belső jog viszonya.....	15
Az állam szerződéses felelőssége.....	16
Az állam hatálybalépése.....	16
A nemzetközi szerződés értelmezése.....	16

A szerződés megszűnése.....	17
Semmisség.....	18
Clausula rebus sic stantibus.....	19
Diplomáciai kapcsolatok megszakítása.....	19
A diplomáciai kapcsolatok joga a nemzetközi jogban.....	20
A Bécsi Egyezmény alapelvei.....	20
A diplomáciai képviselet feladatai.....	20
Diplomáciai és konzuli kapcsolatok viszonya.....	21
A képviselet vezetője.....	22
Ideiglenes ügyvivő.....	24
A képviselet személyzete.....	24
A képviselet.....	25
Sérthetlenség.....	26
Kiváltságok és mentességek.....	27
Kötelezettségek.....	28

Nemzetközi jogi áttekintés

A diplomácia fogalma

A XIX. század utolsó évtizedében kiadott **Pallas Nagylexikon** diplomácia szócikke a következő eligazítást adja. „A diplomácia görög eredetű szó, magyar megfelelője államügyvitel, az állam külügyeinek vezetése, valamint az arra vonatkozó szabályok tudománya. A diplomácia eszközei ellentétben állanak a külügyi vitás kérdések fegyveres s erőszakos elintézésének eszközeivel, aminthogy a diplomáciai összeköttetés megszakítása a barátságos viszony megzavarodásának s háborúra vezető komoly bonyodalomnak, a diplomáciai összeköttetés újra felvétele a békés hajlamoknak előjelét képezi. Háború és diplomácia bizonyos tekintetben egymást kizárják. Diplomáciai alkudozások s hadi előkészületek egymás mellett leginkább akkor fordulnak elő, midőn az állam a diplomáciai alkudozásokat nem komolyan veszi, s csak időt akar nyerni, hogy hadi készületeit bevégezhesse. A diplomácia oly régi, amilyen a régi államoknak egymással való érintkezése, tévedés tehát azt hinni, hogy a diplomácia csak a jelen államrendszer kifejlődésének (a XV. sz. végével) keletkezett.

A **diplomácia** az államok nemzetközi kapcsolatainak ápolására irányuló szervezett tevékenység. Fő céljai: hivatalos kapcsolatok fenntartása más államokkal; az állam és polgárai érdekeinek képviselése, védelme; információszerzés; a saját országról szóló ismeretek terjesztése. Az államok ezt a tevékenységüket e célra kialakított szervezeteken és

szakembereken (általában külügyminisztérium és külképviseletek, diplomaták) keresztül végzik, ezért annak kialakulása összefügg az államok létrejöttével.¹

Az állam

Az **állam**, illetve eredetileg álladalom a latin status szó nyelvújítási fordítása. Angol: state, francia: l'état, német: Staat. A szó a status, -us latin főnévből származik, jelentése 'nyugalmi állapot', „elmozdíthatatlanság” – „állhatatlanság”, „a mód, ahogyan valaki áll”, „helyzet”. Jelenti továbbá „a dolgok, az ügyek állását” (vö. a latin kifejezéssel: rerum status) és végül, de nem utolsósorban, a szociális állapotot, a társadalmi szintet, az érdemet, valami érdemességét. A latin szó igei alakja sto, stare, steti, statum – „áll”, „feláll”, „jól áll”, „harcban áll”, „valakiért vagy valaki ellen kiáll”. Az állam szociológiai értelemben, Max Weber elterjedt meghatározásával az a szervezet amely rendelkezik a fizikai erő legitim használatának monopóliumával egy adott területen belül. Moór Gyula szerint „az állam az alkotmány, vagyis a közjog által egységbe foglalt nép valamely területen.”² az állam fogalmának legmodernebbnek tekinthető megfogalmazását az „Európai Konferencia Jugoszlávia békéjéért” melletti Választottbíróság (ismertebb nevén a Badinter-bizottság) 1991-s meghatározása adta. E szerint állam az olyan társadalmi közösség, mely szervezett politikai hatalomnak alávetett területről és lakosságból áll, amit a szuverenitás jellemez.

A Bizottság 1991-1993 közötti rövid fennállása során ítéletek helyett szinte pótcelekvésként tanácsadó vélemények sorozatát hozta meg, ugyanakkor az állam definíció megalkotása több évszázados nemzetközi jogi útkeresés végére tett pontot. Ennek feltételét az adta, hogy az államisághoz köthető három tény (terület, lakosság, közhatalom) mellé olyan jogi tény tudott

¹ Hajdu Gyula: Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967. 191. o.

² Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába Budapest, 1923 Zeidler testvérek. 219.o. Moór Gyula: Jogfilozófia Püski Kiadó, 1994. 200.o.

társítani, amely csak az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945-ös létrehozását követően nyerhetett valós politikai és nemzetközi közjogi értelmet. Ez pedig az államisághoz vezető tényeknek a nemzetközi közösség általi elismert joghatása, vagyis az államiságnak, ezáltal a nemzetközi jogi értelemben vett jogképességnek ENSZ általi elismerése.

Korábbi nemzetközi jogi gyakorlat szerint állam elismerése egy létező állam olyan egyoldalú aktusa, mellyel a maga vonatkozásában kifejezetten vagy hallgatólagosan államként elfogadja az újonnan létrejött és ezt a minőséget igénylő közösséget, beleértve annak teljes nemzetközi jogalanyiságát. A XX. században az államtan és a hozzá kötődő egyes fontos nemzetközi jogi intézmények, mint például a szuverenitás elmélete és a nemzetközi értelemben vett jogalanyiság kérdésében elért áttörés eredményeként jelenleg mindaddig nem tekintjük államnak az olyan területi formációkat, mint pl. az „Észak-Ciprusi Köztársaság”, amellyel Törökország diplomáciai kapcsolatot létesített, de a nemzetközi közösség nem fogadja el tagjának.

A szuverenitás

A **szuverenitás** államok más államoktól való függetlensége, sérthetlensége, önrendelkezési joga. Területi főhatalom alapján az állam joghatóságot gyakorol a területén tartózkodó természetes és jogi személyek, az állam területén levő dolgok és a területéhez kötődő életviszonyok felett. Ameddig az az állam történeti kategória volt (ténykérdés), akkor a szuverenitás kizárólag nemzetállamok egymás közötti viszonyrendszerében volt értelmezhető. Az államtan klasszikus, feudális korszakában uralkodó a rendszerben primus inter pares volt. Az abszolutizmus idején a szuverén (uralkodó) elsősorban a kialakuló társadalomtól való minőségi különbséget és annak jogi megkérdőjelezhetetlenségét testesítette meg. Az állami jelképek egybeestek az uralkodó jelképével. A szuverenitás és az uralkodó személyének elválása előfeltétele volt a modern államiság kialakulásának, hiszen ennek beköszöntéig az uralkodót és annak fizikai hatókörzetében élő népesség viszonyát vagy személyes hűbéri függés, vagy egységes röghöz és társadalmi osztályhoz kötöttség határozta meg. Az állam fogalmi elválása az uralkodótól az állami szimbolika és az uralkodóhoz kötött szuverenitás

elszakadását feltételezte. Erre Angliában került sor először, de hasonló, bár lokális és nemzetközi hatásában nem mérhető alkotmányos fikcióra került sor a magyar Szent Korona Tan esetében is

A szuverenitás történeti értelemben harc volt a szuverenitás, az egyenlők egyenjogúsága, mint minőségi kategória megteremtéséért. Jogi értelmet az egymással szemben értelmezhető nemzetállamok kialakulását követően, a jogképesség államok közötti megvalósulását követően kapott. Az I. világháborút követően a szuverenitás, mint nemzetközi jogi kategória egyre inkább korlátai alapján került (negatív) meghatározásra (pl. Briand-Kellog Paktum 1928.). Mai értelemben szuverenitás az államnak az a tulajdonsága, hogy saját területén az államhatalmat teljes joggal, minden idegen befolyástól és korlátozástól menten gyakorolja. Belső szuverenitás jelenti az államnak azt a jogát, hogy önállóan alkossa meg és tartsa fenn alkotmányát, jogrendjét, valamint azt a hatalmat, amelyet a területén tartózkodó személyek és dolgok felett gyakorol. A külső szuverenitás az államnak a nemzetközi jog és cselekvőképességére irányuló joga, aminek következtében az adott állam a nemzetközi életben, mint a nemzetközi jog sui generis alanya vesz részt.

A szuverenitás tartalmi korlátozásának olyan esetei, amelyeket az államnak a nemzetek közötti együttműködés, a béke és biztonság érdekében önként magukra vállaltak, vagy az olyan szituációk, amikor az államok föderációban egyesülnek és szuverén jogaik egy részét a föderáció közös szervein keresztül gyakorolják, fogalmilag nem korlátozzák a szuverenitást, mivel azok a tények az államok szuverén akaratából és döntése alapján következtek be. A szuverenitás ugyanis fogalmilag nem korlátozható, gyakorlása nem zárja ki – például az európai uniós döntéshozatali eljárásokban – másokkal megosztva történő gyakorlását. A szuverenitás másik fontos ismérve a szuverének egyenjogúsága, vagyis, hogy – legalábbis jogi értelemben – a szuverének, szuverenitásukat tekintve egyenlők. Államok nemzetközi jogi viszonyrendszerének nem is lehetséges ettől eltérő fogalmi és jogi alapja. A szuverén maga felett más hatalmat nem ismer el. Szuverént szuverenitásában senki sem korlátozhatja, nem átruházható hatalom, és – főszabály szerint – csak mint államot és annak egészet illeti meg.

Nemzetközi szervezetek és szuverenitás

A II. világháborút, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezete létrehozását követően a **nemzetközi szervezetek** jogállása tekintetében érdemi áttörés következett be. Maguk a nemzetközi szervezetek a XIX. század második felében jelennek meg meglehetősen speciális területeken (pl. Nemzetközi Vöröskereszt), vagy a nemzetközi folyók jogánál (folyami bizottságok). Később megjelennek a különböző uniók, melyek univerzális szinten tűnnek fel. Az első univerzális szintű politikai szervezet a két világháború között működő Népszövetség volt. Az első mai értelemben vett nemzetközi jogi jogeset a Bernadotte-ügy (1949) volt. Bernadotte svéd külügyminiszter volt, az ENSZ közvetítője, akit az arab-izraeli ellentét enyhítésére küldtek a térségbe, ahol terrorista merénylet áldozat lett. Felmerült a kérdés, hogy kérhet az ENSZ kártérítést Izrael államtól. Az ENSZ szolgálatában elszenvedett károkkal kapcsolatos tanácsadó vélemény alapozta meg a nemzetközi szervezetek ún. **funkcionális jogalanyiságát**, amely alapján tevékenységük körében erga omnes nemzetközi jogalanyisággal bírnak, akár államokkal szemben is.

A modern diplomáciai kapcsolatok kialakulása

A diplomácia kezdetei

Már a régi államrendszerek alatt, nevezetesen Rómában, Karthágóban és Spartában az államok külföldi érintkezésének meghatározott tradícióira s szabályaira akadunk. A középkorban a pápák, a világi hatalmak között pedig Velence diplomáciai ügyességök által tűnnek ki. A diplomácia történetében forduló pontot jelez az állandó követségi intézmény (XVI. sz.), másrészt a **westfáliai békekötés**. Az antik és a középkori diplomáciát a saját állama egyoldalú hatalomérdekeinek kizárólagos szem előtt tartása jellemzi, míg a modern diplomácia az egyes államok jogosult önérdelkei mellett az európai államrendszer közös érdekeire is kellő tekintettel van, s feladata e két tényezőnek békés közvetítése s kiegyenlítése. Nem mintha a gyakran önzéssé fajuló önérdék nem képezné ma is a diplomácia uralkodó tényezőjét, de az erkölcsi alapon nyugvó állam s nemzetközi jog tiltakozik az ily gyakorlat

ellen s a régi és a középkorban ismeretlen szolidaritás eszméjét mindinkább győzelemre segíti.

A nemzetek s a népek szolidaritásának magasztos eszméjét, mely az emberiség jogosult igényeinek elismerésében nyeri megtestesülését. Ily győzelmek a rabszolgakereskedés eltörlése; hajózható folyókon a hajózás akadályainak elhárítása; a tenger szabadsága; a háborúban a magántulajdon védelme, a genfi konvenció (1864) a sebesültek érdekében. Valamint korunkban mások a diplomácia céljai, úgy mások eszközei is. A Machiavelizmus, a jezsuitizmus, a cél által szentesített eszközök elmélete, az erőszak, a ravaszság, a hazugság, a szerződészegés korunkban a közvélemény által megbélyegzett eszközökhöz tartoznak s igénybevételek a népek jogérzületén hajótörést szenvedne. A diplomácia csak régen volt a cselvetések- és rászedéseknek művészete. Ma már nem az többé.”

Az újkori diplomácia születése – a Bécsi Kongresszus

Napóleon Európája a római kor óta a legnagyobb európai területi – és Napóleon szervezőkészsége miatt – adminisztratív egységet hozta létre. Az ellene szövethető és végül győztes hatalmaknak még nagyobb egységfrontot kellett létrehozniuk annak érdekében, hogy ezt az egységet tartósan fenntarthassák. A technikai és társadalmi haladás Európában ekkor már meghaladta azt a pontot, ahol a pusztai fizikai erőfölény elégséges lett volna a kontinentális dominancia tartós biztosításához. Ezért az államok közötti tárgyalásos út előtérbe került a „hagyományos” diplomáciával szemben, amely addig jobbára udvari és kereskedelmi kapcsolatokban érvényesült, kevésbé formalizált jogszokások keretében. A kor diplomáciai szokásaira jellemző volt Thomas Jefferson, az Egyesült Államok harmadik elnökének elhíresült iratra történt rájegyzése: “a spanyol nagykövetről két éve nem hallottunk semmit. Ha idén sem hallunk róla, küldjünk neki egy levelet!”

A **Napóleon** térdre kényszerítését követően 1814. május 30-án megkötött párizsi békeszerződés utolsó cikkének értelmében mindazon hatalmak, melyek az I. Napóleon császár ellen folytatott háborúban részt vettek, a politikai és területi viszonyok rendezése

végezt Bécsbe küldték követeiket a kongresszusra, mely 1814 szeptemberében nyílt meg. Két fő feladat várt megoldásra: az európai államrendszer és a politika egyensúly helyreállítása, valamint Németország belső viszonyainak rendezése. A tárgyalások még javában folytak, amikor 1815. március 7-én az a hír érkezett Bécsbe, hogy Napóleon Elbát titokban elhagyta; nemsokára pedig a meghökkent kongresszus arról értesült, hogy Provence partjainál kikötött és Párizsba vonult. E válságos pillanatban az eddigi ellenfelek átmenetileg kibékültek, sérelmeiket félretették. A kongresszus egyértelműen úgy határozott, hogy a tanácskozásokat folytatja, **Metternich** javaslatára pedig kimondta (1815. március 13.), hogy az 1814. április 11-én Napóleonnal kötött szerződés semmis, mivel Napóleon az európai békét újból megzavarta. Március 25-én pedig Ausztria, Anglia, Orosz- és Poroszország újabb katonai szövetséget kötöttek Napóleon császár ellen, amelyhez a Bourbonok és a többi államok is csatlakoztak. A hadi ügyeket és előkészületeket külön bizottságra bízták, a diplomácia pedig a tárgyalások gyors befejezésére törekedett. A helyzet komolysága miatt még a német ügyeket is rövid idő alatt sikerült rendezni, bár a királyság rangjára emelt Hannover, Bajorország, Württemberg, a Badeni Nagyhercegség és más kisebb államok kárpótlási igényeinek végleges elintézését későbbre halasztották. Ezeket az ügyeket a frankfurti területi bizottságra bízták, amely csak 1819. július 20-án készült el azokkal. A kongresszus még az európai folyókon való nemzetközi közlekedésről tanácskozott, és a német hadügy újjászervezését javasolta. Említésre méltó még az is, hogy Anglia sürgetésére a nyolc hatalom 1815. február 8-án egyhangúlag a rabszolgaság és rabszolga-kereskedelem ellen nyilatkozott. 1815. június 9-én a kongresszus még egy úgynevezett záró okiratot adott ki, mely a kongresszus eredményét összegezte. A Spanyol Királyság és a Pápai Állam, akik a kongresszus határozatait a maguk számára sérelmesnek ítélték, tiltakoztak az okirat ellen. Az orosz, osztrák és porosz fejedelmek ellenben szeptember 26-án megkötötték egymással a Szent Szövetséget.

A **Bécsi Kongresszus** határozatait a szövetségesek waterlooi győzelme és a második párizsi béke (1815. november 20.) erősítette meg. A záradék csak annyiban változott, hogy Franciaország a párizsi békében kénytelen volt Savoyát, Landaut, és a Saar-vidéket ellenségeinek átengedni. A kongresszus egyéb döntései keretében kimondta, hogy a

rabszolgatartás bűn, elismerték a zsidók egyenjogúságát a többi kereszténnyel, Svájc örökre semleges marad, a dunai hajózás szabaddá tételre került. A kongresszus magyar vonatkozása, hogy bár minden kis nemzetiség igyekezett magának a kongresszuson érvényt szerezni, a Magyar Királyság önálló jogállása mellett senki sem szólalt fel. Nyilvánvalóvá lett, hogy a nemzetközi diplomácia Magyarországot a Habsburg Birodalom részének, az osztrák főherceg tartományának tekinti.

A **modern diplomáciai tevékenység** alapjait, elveit, formáit, módszereit, jogi kereteit az 1815-ös bécsi kongresszus fektette le. Ekkor egységesítették a diplomáciai rangokat is. A rangok rendszerének egységesítése előtt az államok követei között sok vitára adott alkalmat a protokoll rangsorának megállapítása, amelytől például a rendezvények ültetési rendje függ. Ennek e vetélkedésnek az eredménye volt részben a címek barokkos elburjánzása, mert a küldő államok a címek révén is elsőbbséget kívántak biztosítani saját diplomataiknak a fogadó ország diplomáciai testületén belül. A címek, rangok rendszerét átfogóan először – a diplomáciai élet sok más elemével együtt – az 1815-ös bécsi kongresszus szabályozta. A nagyhatalmak vezető diplomatái azóta a rendkívüli és meghatalmazott nagyköveti (franciául: ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire, angolul: ambassador extraordinary and plenipotentiary) rangot viselik, nagykövetségeik élén. Közöttük a protokoll sorrendet általában a megbízólevelük átadásának ideje szabályozza, illetve egyes államokban mindig a pápai nuncius címet viselő vatikáni nagykövet rangsorol az első helyen.

A diplomáciai intézményrendszer kialakulása

Az **állandó diplomáciai képviselők** a westfáliai békét követően váltak általánossá. A külügyminiszter, illetve a külügyekkel foglalkozó központi szerv és a mai értelemben vett külügyi igazgatás csak a XVIII. századra, az ún. alkotmányos monarchiák időszakára alakult ki. Poroszországban például 1728-ban alapították meg a „Département der Auswärtigen Affairen”-t, amelyből a porosz külügyminisztérium is kialakult. Ausztriában 1753 óta működött miniszter irányítása alatt a külügyi igazgatás. Hollandiában 1798-ra tehető az önálló igazgatás kialakulása. Az önálló külügyi igazgatás kezdetei Franciaországban XIV. Lajos

korára tehető. A külügyek, a közigazgatási feladatok megfogalmazásában is úttörő jelentőségű volt a francia nemzetgyűlés által 1793-ban elfogadott dekrétum.³

A hazai nemzetközi jogi irodalom egyik alapművében Hargitai József rámutat arra, hogy a külügyi igazgatás szervezetében a külföldön működő decentralizált szervezeti egységek – a diplomáciai és konzuli képviseltek – kialakulása időben megelőzte a központi szerv, a külügyminisztérium kialakulását, a külügyek közigazgatási rendszerének történeti fejlődése sajátosan alakult. A korai időszakban létező diplomáciai képviseltek nem lehet a mai értelemben elfogadott igazgatási szervezeti egységeknek tekinteni. A követségi jogot kezdetben a nagyfokú perszonalitás jellemezte, tehát a követ és a konzul személye jelentette a jogintézményt, a konzulátus munkatársai mintegy a konzul személyes kíséretét alkották. A követség, mint közigazgatási egység, lassan a külügyi igazgatás központi szervével – a minisztériummal – párhuzamosan alakult ki. Hasonló fejlődést mutatott a konzuli igazgatás kialakulása is.⁴

A párhuzamos fejlődés azonban arra vezetett, hogy a modern közigazgatás értelmében kialakult külügyi igazgatás fő hivatalaként – a XIX. század végére – a külügyminisztériumok erősödtek meg. A külügyek és a külpolitika irányításáért folytatott harcban a klasszikus diplomácia arisztokratikus értékeit megtestesítő diplomáciai képviseltek és a szűkebb szakmai feladatokat ellátó konzulátusok eleve vesztesre voltak ítélve. A külpolitikát formáló és befolyásoló nagy diplomaták korát és a „diplomácia művészetét” lassan, de biztosan maga alá rendelte a kialakuló és megszilárduló nemzetállamok közigazgatási bürokráciája. E folyamat nagyjából az első világháborúig fejeződött be.

³ Décret du 14 février 1793 relatif á l'organisation du ministre de marine (extrait).

⁴ Hargitai József: A diplomáciai és konzuli kapcsolatok joga. Bp. 2005.20.o.

A II. világháború után az új történelmi viszonyoknak megfelelő jogi alapokat a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi egyezmény (a továbbiakban: egyezmény) rögzítette, amelyet Magyarországon 1965. évi 22. törvényerejű rendelet hirdetett ki. A diplomáciai kapcsolatok jogának elsődleges írott jogforrása az egyezmény, amelyet összhangban szükséges értelmezni a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi szerződéssel. Tekintve, hogy utóbbi egyben az egyetemes nemzetközi jog elsődleges írott jogforrása, a „szerződések szerződése” a következőben először ezt ismertetjük

A nemzetközi szerződések joga

A Bécsi Szerződés létrehozása

A **szerződések jogáról szóló**, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt **szerződés** aláírására (a továbbiakban: szerződés) az Egyesült Nemzetek valamennyi tagállama, a szakosított intézmények vagy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség tagjai számára, valamint a Nemzetközi Bíróság Alapszabályaiban részes államok és minden olyan más állam számára megnyitásra került. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1969. november 30-ig az Osztrák Köztársaság Szövetségi Külügyminisztériumában és azt követően 1970. április 30-ig az Egyesült Nemzetek székhelyén New Yorkban biztosított a részvételt a szerződésben. Magyarország csatlakozására később, a 83. Cikk szerint került sor, kihirdetéséről pedig az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet gondoskodott.⁵ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa csatlakozási okiratának letétbe helyezésére az Egyesült Nemzetek Szervezete főtitkáránál 1987. június hó 19-én került sor.

⁵ 83. Cikk: Az egyezményhez a 81. Cikkben említett kategóriák valamelyikébe tartozó bármely állam csatlakozhat. A csatlakozási okiratot az Egyesült Nemzetek főtitkáránál kell letétbe helyezni.

Alapelvek és hatály

A szerződés alapelvei:

- az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt nemzetközi jogi elvek,
- a szabad kötelezettségvállalás és a jóhiszeműség,
- a pacta sunt servanda szabálya⁶,
- a népek egyenlő jogának és önrendelkezéséhez való joga,
- a minden állam szuverén egyenlőségének és függetlenségének elve,
- az államok belső ügyeibe való be nem avatkozás, az erőszakkal való fenyegetés vagy az erőszak alkalmazása tilalma,
- a nemzetközi béke és biztonság fenntartása, a nemzetek közötti baráti kapcsolatok fejlesztése és együttműködésük megteremtése,
- a szerződésekkel kapcsolatos viták békés eszközökkel és az igazságos történő rendezés elve, valamint
- a mindenkit megillető emberi jogok és alapvető szabadságjogok egyetemes tiszteletének és megtartásának elve.

A szerződés megerősítette, hogy a szerződésekkel kapcsolatos vitákat a **nemzetközi jog alapelveivel** összhangban kell rendezni, továbbá hogy a **nemzetközi szokásjog** szabályai továbbra is irányadóak lesznek az egyezmény rendelkezései által nem szabályozott kérdésekben.

⁶ 26.-27. Cikk: Minden hatályos szerződés kötelezi a részes feleket és a szerződést jóhiszeműen kell végrehajtaniok. Egyetlen részes fél sem hivatkozhat belső jogának rendelkezéseire annak igazolásául, hogy elmulasztotta a szerződést teljesíteni.

A szerződés szerint **nemzetközi szerződés** államok között írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást jelent, tekintet nélkül arra, hogy egyetlen, kettő vagy több, egymással kapcsolatos okmányba foglalták-e azt és függetlenül a megállapodás sajátos rendeltetésétől. A „megerősítés”, az „elfogadás”, a „jóváhagyás” és a „csatlakozás” minden esetben azt az így megnevezett nemzetközi aktust jelenti, amellyel egy állam nemzetközi síkon kifejezi annak elismerését, hogy reá nézve egy szerződés kötelező hatállyal bír. Magyarország nemzetközi szerződéseivel kapcsolatos feladatokat és eljárást az Alaptörvénnyel összhangban a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról szóló 2005. évi L. törvény szabályozza.

Joghatályukat nem érintve **nem tartoznak a bécsi szerződés hatálya** alá azok a nemzetközi megállapodások, amelyek az államok és a nemzetközi jog más alanyai között, vagy a nemzetközi jog ezen más alanyai között, illetve nem írásos formában kerültek megkötésre. Az ilyen megállapodások tekintetében a szerződésben foglalt minden olyan szabály ezekre történő alkalmazása lehetséges, amelyek a nemzetközi jog alapján a szerződéstől függetlenül alávethető. Előzőekkel szemben a szerződés minden olyan szerződésre vonatkozik, amely nemzetközi szervezetet hoz létre és azokra is, amelyeket nemzetközi szervezet keretében fogadnak el, anélkül, hogy ez a szervezet bármely fontos szabályát érintené.

A nemzetközi jog nem zárja ki, hogy valamely, a szerződésben lefektetett szabály **harmadik államra** nézve, mint a nemzetközi jognak ilyenként elismert szokásszabálya érvényesüljön. Ugyanakkor fő szabály szerint nemzetközi szerződés harmadik állam számára - annak beleegyezése nélkül - sem kötelezettségeket, sem jogokat nem hoz létre. Harmadik állam számára a szerződés valamely rendelkezése csak akkor teremt kötelezettséget, ha a szerződésben részes felek szándéka arra irányul, hogy a rendelkezés kötelezettséget állapítson meg és a harmadik állam ezt a kötelezettséget kifejezetten, írásban elfogadja. A szerződés valamely rendelkezése harmadik állam számára akkor teremt jogokat, ha a részes felek szándéka arra irányul, hogy e rendelkezéssel a harmadik államnak, vagy államok csoportjának, amelyhez a harmadik állam tartozik, vagy valamennyi államnak e jogokat

megadják és a harmadik állam ebbe beleegyeznek. A harmadik állam beleegyezését mindaddig vélelmezni kell, amíg az ellenkezője nem tűnik ki, feltéve, hogy a szerződés másképpen nem rendelkezik.

Szerződéskötési képesség

A szuverenitásból adódóan minden állam rendelkezik **szerződéskötési képességgel**, egy egyben, a korábban írottakra visszautalva, az államiság egyik fő ismérve. Szerződés szövegének elfogadása vagy hitelesítése, illetve azon elismerés kifejezése szempontjából, hogy egy szerződés hatálya az államra nézve kötelező, valamely személy akkor tekintendő egy állam képviselőjének, ha megfelelő meghatalmazást mutat fel, vagy az érintett államok gyakorlatából vagy egyéb körülményekből kitűnik, hogy az volt a szándékuk, hogy az illető személyt úgy vegyék figyelembe, mint aki ebből a célból az állam képviselője, külön meghatalmazás nélkül is. Funkciójuknál fogva és anélkül, hogy meghatalmazást mutatnának fel, a következők tekintendők államuk képviselőjének:

- államfők, kormányfők és külügyminiszterek, minden olyan cselekmény véghezvitele céljából, amely szerződés kötésére vonatkozik,
- diplomáciai képviselők vezetői, a küldő és a fogadó állam közötti szerződés szövegének elfogadása céljából,
- az államoknak egy nemzetközi konferenciára vagy valamely nemzetközi szervezetbe, vagy annak valamely szervébe küldött képviselői a szerződés szövegének az adott konferencián, szervezetben vagy szervben való elfogadása céljából.

Annak a személynek a szerződéskötésre vonatkozó cselekménye, aki fentiek alapján nem tekinthető valamely állam ebből a célból meghatalmazott képviselőjének, a nemzetközi jog szerint joghatás nélküli, kivéve, ha azt az illető állam utólag megerősíti.

A nemzetközi szerződés létrehozása

Nemzetközi szerződés szövegének elfogadása fő szabály szerint a létrehozásban résztvevő összes állam egyetértésével történik. Léteznek olyan, az ENSZ keretében elfogadott nemzetközi egyezmények, amelyek a nem részes államok akaratától függetlenül mindenkire kiterjednek (pl. atomsorompó egyezmények, nemzetközi büntetőbíróság statútuma). A szerződés szerint nemzetközi konferencián a szerződés szövegének elfogadása a jelenlevő és szavazó államok kétharmados szavazatával történik, kivéve, ha ugyanezzel a többséggel úgy határoznak, hogy eltérő szabályt alkalmaznak. Valamely szerződés szövege akkor válik hitelessé és véglegessé, ha a szövegben előírt eljárást vagy azt az eljárást, amelyben a szerződés létrehozásában részt vevő államok megállapodtak, teljesítik, vagy ilyen eljárás hiánya esetén az azon államok képviselőinek aláírása, „ad referendum” történő aláírása vagy parafálása által, amelyek a szerződés szövegében vagy valamely konferenciának a szöveget magában foglaló záróokmányában szerepelnek.

Annak elismerését, hogy egy szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, valamely állam kifejezheti aláírás, szerződést létrehozó okiratok kicserélése, megerősítés, elfogadás, jóváhagyás vagy csatlakozás által, illetve a felek megállapodása szerinti bármely más módon. Annak elismerését, hogy egy szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, valamely állam képviselője aláírásával akkor juttatja kifejezésre, ha a szerződés úgy rendelkezik, hogy az aláírás ilyen hatással jár, vagy egyéb úton megállapítható, hogy a tárgyaló államok megegyeztek abban, hogy az aláírás ilyen hatással jár. Ugyanez a joghatása annak, ha az állam azon szándéka, hogy az aláírásnak ilyen hatást tulajdonít, kitűnik képviselőjének a meghatalmazásából, vagy azt kifejezésre juttatta a tárgyalás alatt. Az államok által okiratcserével létrehozott szerződés reájuk nézve kötelező hatályának elismerése az ilyen okiratok kicserélésével akkor jön létre, ha az okiratok úgy rendelkeznek, hogy kicserélésük ezt a hatást eredményezi, vagy egyéb úton megállapítható, hogy az érintett államok megegyeztek abban, hogy az okiratok kicserélése ezzel a hatással jár.

Külső és belső jog viszonya

Az államok a nemzetközi jogot eltérő módon hangolják össze saját belső jogrendszerükkel. Nemzetközi kötelezettségek transzformációja történhet közvetlenül, a nemzetközi szerződéshez történő csatlakozással, vagy történhet a nemzetközi szerződés belső jogrend szerinti megerősítésével. Előbbi megoldást nevezzük monistának, utóbbit dualistának. Alaptörvényünk és jogrendszerünk az utóbbi megoldást követi. Annak elismerését, hogy egy szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, valamely állam megerősítés útján juttatja kifejezésre, ha a szerződés rendelkezik arról, hogy az ilyen elismerés megerősítés útján jusson kifejezésre, egyéb úton megállapítható, hogy a tárgyaló államok megegyeztek a megerősítés szükségességében, az állam képviselője a szerződést a megerősítés fenntartásával írta alá, vagy az állam azon szándéka, hogy a szerződést a **megerősítés fenntartásával** írja alá kitűnik képviselőjének meghatalmazásából vagy kifejezésre jutott a tárgyalás alatt. Annak elismerését, hogy egy szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, valamely állam a megerősítés esetére alkalmazott feltételekhez hasonló módon fejezi ki elfogadás vagy jóváhagyás által.

Az állam szerződéses felelőssége

Az **állam tartózkodni köteles** azoktól a cselekményektől, amelyek meghiúsítanak a szerződés tárgyát és célját, midőn megerősítés, elfogadás vagy jóváhagyás fenntartásával írta alá a szerződést vagy cserélte ki a szerződést létrehozó okiratokat, mindaddig, amíg nem válik nyilvánvalóvá az a szándéka, hogy a szerződésnek nem válik részesévé, vagy kifejezte azt, hogy a szerződés reá nézve kötelező hatályát elismeri, mindaddig, amíg a szerződés hatályba nem lép, és feltéve, hogy e hatályba lépést indokolatlanul nem késleltetik.

A szerződés hatálybalépése

A szerződés olyan módon és abban az időpontban lép **hatályba**, ahogyan erről rendelkezik vagy ahogyan a tárgyaló államok megállapodnak. Ilyen rendelkezés vagy megállapodás hiányában a szerződés hatályba lép, mihamarabb valamennyi tárgyaló állam elismerte, hogy a szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír. Ha valamely állam a szerződés hatályát magára nézve kötelezőnek a szerződés hatályba lépése utáni időpontban ismerte el, a szerződés erre az államra nézve ebben az időpontban lép hatályba, feltéve, hogy a szerződés másképpen nem rendelkezik. A szerződésnek a szöveg hitelesítésére, a szerződés kötelező hatályának az államok általi elismerésére, a hatálybalépés módjára vagy időpontjára, a fenntartásokra, a letéteményes feladataira és a szerződés hatályba lépése előtt szükségszerűen felmerülő egyéb kérdésekre vonatkozó rendelkezéseit a szöveg elfogadásának időpontjától kell alkalmazni.

A nemzetközi szerződés értelmezése

A **nemzetközi szerződést** jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint valamint tárgya és célja figyelembevételével kell **értelmezni**. A szerződés értelmezése céljából a szerződésnek a bevezető részt és a mellékleteit is magában foglaló szövegén túl a szövegösszefüggésbe tartozónak kell tekinteni bármely, a szerződéssel összefüggő olyan megállapodást, amely valamennyi részes fél között a szerződés megkötésével kapcsolatban jött létre, illetőleg bármely okmányt, amelyet egy vagy több részes fél készített a szerződés megkötésével kapcsolatban és amelyet a többi részes fél a szerződésre vonatkozó okmánynak ismer el. A szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni a részes felek között a szerződés értelmezésére vagy rendelkezéseinek alkalmazására vonatkozóan létrejött bármely utólagos megállapodást, a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlatot, amely a szerződés értelmezését illetően a részes felek megegyezését jelenti, továbbá a nemzetközi jognak a részes felek viszonyában alkalmazható bármely idevonatkozó szabályát. Igénybe lehet venni az értelmezés kiegészítő eszközeit, ide

értve a szerződést előkészítő munkálatokat és megkötésének körülményeit is. Ha a szerződést két vagy több nyelven hitelesítették, mindegyik nyelvű szöveg egyaránt hiteles, feltéve, hogy a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek nem állapodnak meg abban, hogy eltérés esetén egy meghatározott szöveg lesz az irányadó. A szerződés szövegének olyan nyelven készült változata, amely nyelven a szöveget nem hitelesítették, csak akkor tekintendő hiteles szövegnek, ha a szerződés így rendelkezik, vagy a felek így állapodtak meg. A szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. Ha a hiteles szöveg összehasonlítása során olyan értelemkülönbségek derülnek ki, amelyek a fenti kiegészítő szabályok alkalmazásával nem küszöbölhetők ki, akkor azt az értelmet kell - a szerződés tárgyát és célját figyelembe véve - elfogadni, amely a szövegek közti ellentéteket a legjobban összeegyezteti, kivéve, ha egy meghatározott szöveget kell irányadónak venni.

A szerződés megszűnése

A **szerződés megszűnése**, felmondása, valamely félnek a szerződésből való kilépése csak a szerződési rendelkezések vagy az egyezmény alkalmazása folytán következhet be. Ugyanez a szabály vonatkozik a szerződés alkalmazásának a felfüggesztésére is. Nemzetközi szerződésnek az adott szerződés rendelkezései alkalmazása folytán bekövetkezett érvénytelensége, megszűnése vagy felmondása, valamely részes félnek a szerződésből való kilépése, vagy a szerződés alkalmazásának felfüggesztése nem érinti az állam azon kötelezettségét, hogy teljesítse a szerződésben szereplő mindazokat a kötelezettségeket, amelyeket e szerződéstől függetlenül a nemzetközi jog alapján köteles lenne teljesíteni. Valamely részes fél azt a jogát, hogy felmondjon egy szerződést, abból kilépjen vagy annak alkalmazását felfüggeszse, csak az egész szerződés vonatkozásában gyakorolhatja, kivéve, ha a szerződés másképpen rendelkezik, vagy a részes felek másban állapodnak meg. Az egyezmény által elismert érvénytelenségi, megszűnési, kilépési vagy a szerződés alkalmazását felfüggesztő okra főszabály szerint csak az egész szerződés vonatkozásában lehet hivatkozni. Amennyiben a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek másképpen nem állapodtak meg, a szerződésnek a rendelkezései szerinti, vagy az egyezménnyel összhangban történt megszűnése feloldja a részes feleket a szerződés további teljesítésének kötelezettsége

alól. Ugyanakkor nem érinti a részes feleknek azt a jogát, kötelezettségét vagy jogi helyzetét, amely a szerződés végrehajtása során, annak megszűnése előtt keletkezett.

Semmisség

Természetesen **semmis** az a szerződés, amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt nemzetközi jogi alapelvek megsértésével fenyegetés vagy erőszak hatására kötöttek. A szerződés semmis továbbá, ha megkötésének időpontjában az általános nemzetközi jog valamely feltétlen alkalmazást igénylő szabályába ütközik. Ezen egyezmény alkalmazási körében az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya olyan normát jelent, amelyet az államok nemzetközi közössége, mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni, és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni. Az a szerződés, amelynek érvénytelenségét az egyezmény alapján megállapították, semmis. A semmis szerződés rendelkezéseinek nincsen jogi hatálya. Mindazonáltal, ha ilyen szerződés alapján cselekményeket hajtottak végre, bármelyik részes fél követelheti a többi részes fél bármelyikétől, hogy - amennyire lehetséges - kölcsönös viszonyukban hozza létre azt a helyzetet, amely fennállna, ha a cselekményeket nem hajtották volna végre. Azok a cselekmények, amelyeket az érvénytelenségre való hivatkozást megelőzően jóhiszeműen hajtottak végre, nem tekinthetők csupán abból az okból jogtalannak, hogy a szerződés érvénytelen.

Clausula rebus sic stantibus

A nemzetközi szokásjogból korábbról ismert **clausula rebus sic stantibus**⁷ elv érvényesülését a következő rendelkezés biztosítja. A szerződés megkötésének idejében fennállott

⁷ a dolgok jelenlegi állására vonatkozó záradék (latin)

körülményeknek a részes felek által előre nem látott alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni, kivéve, ha ezeknek a körülményeknek a fennállása lényeges alapul szolgált ahhoz, hogy a részes felek a szerződést magukra nézve kötelező hatályúnak ismerjék el, illetve a változás hatására gyökeresen átalakul a szerződés alapján még teljesítendő kötelezettségek mértéke. A körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára nem lehet hivatkozni, ha a szerződés határt állapít meg; vagy ha az alapvető változás annak eredménye, hogy az erre hivatkozó részes fél akár a szerződésből folyó kötelezettségét, akár a szerződésben részes bármelyik féllel szemben fennálló más nemzetközi kötelezettségét megszegte. Ha a részes fél az előző bekezdések alapján a körülmények alapvető megváltozására, mint a szerződés megszűnésének vagy az abból való kilépésnek az okára hivatkozhat, a megváltozásra, mint a szerződés alkalmazása felfüggesztésének okára is hivatkozhat.

Diplomáciai kapcsolatok megszakítása

A szerződésben részes felek közötti **diplomáciai vagy konzuli kapcsolatok megszakítása** nincs hatással a szerződés által közöttük létrehozott jogviszonyokra, kivéve, ha a diplomáciai vagy a konzuli kapcsolatok fennállása elengedhetetlen a szerződés alkalmazásához. Ha az általános nemzetközi jog új, feltétlen alkalmazást igénylő szabálya alakul ki, valamennyi, ezzel a szabállyal ellentétben fennálló szerződés semmissé válik és megszűnik. Két vagy több állam közötti diplomáciai vagy konzuli kapcsolatok megszakítása vagy hiánya nem akadályozza annak, hogy ezek az államok egymással szerződéseket kössenek. A szerződés megkötése egymagában nem érinti a diplomáciai vagy konzuli kapcsolatok terén fennálló helyzetet. Az egyezmény rendelkezései nem érintik azokat a kötelezettségeket, amelyek az agresszor állam tekintetében az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban, az ezen állam által elkövetett agresszióra hivatkozással hozott intézkedések következményeképpen keletkezhetnek valamely szerződéssel kapcsolatban.

A diplomáciai kapcsolatok joga a nemzetközi jogban

A Bécsi Egyezmény alapelvei

A diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961. évi bécsi egyezmény preambuluma a korábban vázolt organikusnak tekinthető nemzetközi jogtörténeti evolúciót jelöli meg az első egyetemes szabályozás alapjául: „megemlékezve arról, hogy a világ népei ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását, figyelembe véve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának az államok szuverén egyenlőségére, a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, valamint a nemzetek közötti baráti kapcsolatok előmozdítására vonatkozó céljait és elveit, meggyőződve arról, hogy a diplomáciai kapcsolatokra, kiváltságokra és mentességekre vonatkozó nemzetközi szerződés hozzájárulhat az országok közötti baráti kapcsolatok fejlesztéséhez, tekintet nélkül alkotmányos és társadalmi berendezésük különbözőségére, felismerve, hogy a kiváltságok és mentességek célja nem egyének előnyben részesítése, hanem az, hogy biztosítsa a diplomáciai képviseleteknek, mint államok képviselőinek feladatuk eredményes teljesítését, megerősítve, hogy a nemzetközi szokásjog szabályai továbbra is irányadók azokra a kérdésekre, amelyeket a jelen szerződés rendelkezései kifejezetten nem szabályoznak, megállapodtak a következőkben”.

A diplomáciai képviselet feladatai

Az államok között diplomáciai kapcsolatok felvétele és állandó diplomáciai képviseletek létesítése kölcsönös megegyezéssel történik. A diplomáciai képviselet feladatköre - egyebek között - a következőkből áll:

- képviseli a küldő államot a fogadó államban,
- védelmezi a fogadó államban a küldő állam, valamint a küldő állam polgárainak érdekeit a nemzetközi jog által megengedett keretekben,

- tárgyal a fogadó állam kormányával,
- tájékozik minden megengedett módon a fogadó államban levő viszonyokról és fejleményekről és ezekről jelentést tesz a küldő állam kormányának, továbbá
- előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között és fejleszti a gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolataikat.

Diplomáciai és konzuli kapcsolatok viszonya

Fontos megjegyezni, hogy habár a **konzuli kapcsolatokról** egy 1963-as, szintén Bécsben létrehozott nemzetközi szerződés rendelkezik, a diplomáciai és konzuli tevékenység történelmi egymás mellett élése mellett az utóbbi évtizedekben jogi, szervezeti és politikai értelemben egyaránt szoros egységet, és tartalmilag majdnem közös halmazt alkot. A konzul politikai funkciói és a konzuli feladatok és a konzuli funkcióknak a diplomáciai képviseltek feladataihoz és funkciójához történő közelítése – elsősorban a kiváltságok és mentességek tekintetében – maradandó értékűnek bizonyultak, és jelentősen hozzájárultak a modern konzuli jog kialakulásához is. A legtöbb állam – köztük Magyarország – nem tart fenn párhuzamos diplomáciai és konzuli intézményrendszer, a diplomáciai és konzuli tevékenység a gyakorlatban nem különül el egymástól. Ennek nemzetközi alapja az egyezmény azon rendelkezése, amely kimondja, hogy az egyezmény egyik rendelkezése sem értelmezhető olyképpen, hogy a diplomáciai képviseltek nem fejthet ki konzuli tevékenységet.

A konzuli kapcsolatokról szóló 1963-as bécsi egyezményt elméletileg más típusú kodifikációnak kell tekinteni, mint a diplomáciai kapcsolatokról szóló 1961-es bécsi egyezményt. A konzuli jog – a diplomáciai kapcsolatok jogától eltérően – a kodifikációt megelőzően alapvetően nem a szokásjogi szabályokon, hanem a kétoldalú konzuli

szerződéseken alapult⁸. A megalkotása óta eltelt időben az egyezmény a konzuli kapcsolatok világszerte elismert alapjává lett, rendelkezéseit azok az országok is figyelembe vették, akik csak később vagy egyáltalán nem csatlakoztak az egyezményhez.

Az egyezmény jelentős befolyást gyakorolt a bécsi konzuli egyezmény kodifikációjára, egyes rendelkezései majdnem, vagy teljesen szó szerint bekerültek a BKE rendelkezései közé.⁹ A két egyezmény tekintetében többen – többek között Hargitai József – azt az álláspontot képviselik, hogy a bécsi konzuli egyezmény rendszerében és felépítésében, valamint egyes megfogalmazásainak precizitása tekintetében sikerültebb kodifikáció, mint az egyezmény.¹⁰ A nagy számú csatlakozás miatt az egyezmény viszonylag azon kevés nemzetközi jogi kódexnek egyikének tekinthető, amelyet majdnem univerzális értékű nemzetközi jogi normának lehet minősíteni. Egyes államok ezért nem is kötnek további kétoldalú konzuli egyezményeket, ez azonban tekinthető általános gyakorlatnak.

A képviselet vezetője

A képviselet vezetője az a személy, akit a küldő állam megbízott azzal, hogy e minőségben tevékenykedjék. Két állam közötti diplomáciai kapcsolat alapjának nem feltétele, de lényegi eleme, hogy egymáshoz **nagykövetet** akkreditálnak. Fő szabály szerint, illetve az államok

⁸ Lásd BOKORNÉ Szegő Hanna: Az ENSZ helye a nemzetközi jogalkotásban, Budapest, 1976., 98-99. o. A szerzőnek az a megállapítása, hogy „a konzuli kapcsolatok jogának kodifikációs munkálatai tehát nagyobb mértékben igényelték a nemzetközi jog fokozatos fejlesztését, mint a diplomáciai kapcsolatok jogának kodifikációja” csupán vélekedés. Alapvetően helyesebb szemléletet tükröz az az 1961-ben megfogalmazott megállapítás, hogy „a konzuli jog tekintetében sokkal inkább támaszkodhatunk írott jogforrásokra, mint a diplomáciai jog területén.” (BÚZA-HAJDU: Nemzetközi jog, 221. o.) Az a megállapítás pedig, hogy a BKE szentesítette volna a kapitulációs szerződések megszűnését, feltételezhetően tévedés, hiszen ez jóval korábban megtörtént.

⁹ Elsősorban az adók és vámok tekintetében, valamint a futárpoggyász vonatkozásában tartalmaz a két egyezmény majdnem szó szerinti azonosságokat.

¹⁰ Hargitai i.m.28-29.o.

külcapsolati lehetőségeinek függvényében egymás fővárosaiban nagykövetséget működtetnek. A küldő államnak meg kell győződnie arról, hogy a fogadó állam megadta a nagykövet fogadásának engedélyét, az ún. **agrément**-t annak a személynek, akit a fogadó államban levő képvisellete vezetőjeként akkreditálni szándékozik. A küldő állam, miután az érdekelt fogadó államokat erről kellőképpen értesítette, a képvisellete vezetőjét, vagy a diplomáciai személyzet bármely tagját több államhoz is akkreditálhatja, illetőleg kinevezheti, kivéve, ha ezt valamelyik fogadó állam kifejezetten ellenzi. Ha a küldő állam valamely képvisellete vezetőjét egy vagy több más államban is akkreditálja, úgy mindazokban az államokban, ahol a képvisellete vezetőjének nincsen állandó székhelye, ideiglenes ügyvivő vezetésével létesíthet diplomáciai képviselleteket.

A képvisellete vezetője, vagy a képvisellete diplomáciai személyzetének tagja bármely nemzetközi szervezetnél képviselheti a küldő államot. Két, vagy több állam ugyanazt a személyt akkreditálhatja képvisellete vezetőjeként egy másik államhoz, kivéve, ha ezt a fogadó állam ellenzi. A küldő állam szabadon nevezi ki a képvisellete személyzetének tagjait. A katonai, tengerészeti és légügyi attasék vonatkozásában a fogadó állam megkövetelheti, hogy a küldő állam azok nevét hozzájárulás céljából előzetesen közölje.

A képviselletek vezetői három osztályba tartoznak:

- az államfőhöz akkreditált nagykövek vagy nunciások és az ezekkel egyenrangú egyéb képviselletevezetők osztályába,
- az államfőhöz akkreditált kövek, miniszterek és internunciások osztályába,
- a külügyminiszterhez akkreditált ügyvivők osztályába.

A képviselletek vezetői között osztályba tartozásuk alapján - a rangsorelsőbbséget és a szertartásrendi kérdéseket kivéve - nem tehető megkülönböztetés. A képvisellete vezetője működését a fogadó államban vagy akkor kell megkezdettnek tekinteni, amikor átnyújtotta megbízólevelét, vagy amikor közölte megérkezését és megbízólevelének hiteles másolatát a fogadó állam külügyminisztériumának, illetőleg a közös megállapodással kijelölt más

minisztériumnak átadták, a fogadó államban fennálló gyakorlatnak megfelelően, amelyet egyöntetűen kell alkalmazni. A megbízólevél, vagy a megbízólevél hiteles másolata átnyújtásának sorrendjét a képviselet vezetője megérkezésének napja és órája határozza meg. Az államok megállapodnak abban, hogy képviseleteik vezetőit melyik osztályba sorolják. A képviselet diplomáciai személyzete tagjainak rangsorát a képviselet vezetője közli a külügyminisztériummal, vagy a közös megállapodással kijelölt más minisztériummal.

Ideiglenes ügyvivő

A képviseletek vezetőinek fogadására vonatkozó eljárásnak minden egyes államban mindegyik osztály tekintetében egyöntetűnek kell lennie. Ha a képviselet vezetőjének állása nincs betöltve, vagy ha a képviselet vezetője tevékenységének gyakorlásában akadályozva van, **ideiglenes ügyvivő** jár el átmenetileg a képviselet vezetőjeként. Az ideiglenes ügyvivő nevét a képviselet vezetője, vagy ha ő ebben akadályozva van, a küldő állam külügyminisztériuma közli a fogadó állam külügyminisztériumával, vagy a közös megállapodással kijelölt más minisztériummal. Abban az esetben, ha a képviselet diplomáciai személyzetének egy tagja sem tartózkodik a fogadó államban, a küldő állam a fogadó állam hozzájárulásával megbízhatja az igazgatási és műszaki személyzet valamely tagját a képviselet folyó igazgatási ügyeinek vitelével.

A képviselet személyzete

A képviselet tagjai a képviselet vezetője és a képviselet személyzetének tagjai. A képviselet személyzetének tagjai a képviselet diplomáciai, igazgatási és műszaki, valamint kisegítő személyzetének tagjai. A diplomáciai személyzet tagjai a képviselet személyzetének azok a tagjai, akiknek diplomáciai rangjuk van. Diplomáciai képviselő a képviselet vezetője vagy a képviselet diplomáciai személyzetének tagja. Az igazgatási és műszaki személyzet tagjai a képviselet személyzetének azok a tagjai, akik a képviseletnél igazgatási és műszaki munkakörben állnak alkalmazásban. A kisegítő személyzet tagjai a képviselet személyzetének

azok a tagjai, akik a képviseletnél kisegítő munkakörben teljesítenek szolgálatot. Háztartási alkalmazott az a személy, aki a képviselet valamely tagjának háztartásában áll alkalmazásban és nem a küldő állam alkalmazottja. A **képviselet diplomáciai személyzetének** tagja elvileg csak a küldő állam állampolgára lehet. A képviselet diplomáciai személyzetének tagjául a fogadó állam állampolgára nem nevezhető ki, hacsak ahhoz a fogadó állam hozzá nem járul; e hozzájárulás bármikor visszavonható. A fogadó állam fenntarthatja ugyanezt a jogot harmadik állam olyan állampolgárára nézve, aki egyúttal nem állampolgára a küldő államnak. A fogadó állam - anélkül, hogy elhatározását indokolnia kellene - bármikor értesítheti a küldő államot arról, hogy a képviselet vezetője vagy a képviselet diplomáciai személyzetének valamely tagja **persona non grata**, illetőleg, hogy a képviselet személyzetének bármely más tagja nem elfogadható. Ez esetben a küldő állam az érdekelt személyt a körülményeknek megfelelően vagy visszahívja, vagy a képviseletnél betöltött tisztségét megszünteti. Valamely személyt persona non grata-nak, vagy nem elfogadhatónak lehet nyilvánítani a fogadó állam területére érkezése előtt is. Ha a küldő állam megtagadja vagy ésszerű határidőn belül elmulasztja bejelentési kötelezettségének teljesítését, a fogadó állam megtagadhatja az érdekelt személynek a képviselet tagjaként való elismerését.

A képviselet

A képviselet helyiségei a képviselet céljaira - ideértve a képviselet vezetője lakásául - használt épületek, vagy épületrészek és az ezekhez tartozó föld tekintet nélkül tulajdonjogi helyzetükre. A **képviseletnek és vezetőjének joga** van arra, hogy kitűzze a küldő állam lobogóját és címerét a képviselet helyiségeire - ideértve a képviselet vezetőjének lakását is -, valamint a képviselet vezetőjének közlekedési eszközére. A fogadó állam köteles megkönnyíteni - jogszabályai keretében - a küldő államnak a képviselet részére szükséges helyiségek megszerzését a területén vagy segítségére lenni a képviselet más módon való elhelyezkedésében. A fogadó állam szükség esetén köteles segítséget nyújtani a képviseletnek arra nézve is, hogy tagjai megfelelő lakást kapjanak. A képviselet helyiségei sérthetetlenek. A fogadó állam hatósági közegei a képviselet helyiségébe nem léphetnek be, kivéve, ha ahhoz a

képviselő vezetője hozzájárult. A fogadó államnak különös kötelessége, hogy minden megfelelő intézkedéssel megvédje a képviselő helyiségeit bármely behatolás, vagy kártétel ellen és megakadályozza a képviselő nyugalmanak megzavarását vagy méltóságának megsértését. A képviselő helyiségei, azok berendezése és az ott levő egyéb vagyontárgyak, valamint a képviselő közlekedési eszközei mentesek a kutatás, igénybevétel, foglalás vagy végrehajtás alól. A képviselő irattárai és okmányai mindenkor, és bárhol is vannak elhelyezve, sérthetetlenek. A fogadó állam a képviselő feladatainak teljesítéséhez minden könnyítést köteles megadni. A fogadó állam a területén, az állambiztonsági okokból bizonyos övezetekben való belépést tiltó vagy szabályokhoz kötő törvényeinek és rendeleteinek fenntartásával, a képviselő minden tagja számára biztosítja a szabad mozgást és közlekedést. A fogadó állam megengedi és védelemben részesíti a képviselő szabad érintkezését minden hivatalos ügyben. A küldő állam kormányával, valamint bárhol levő más képviselőivel és konzulátusaival való érintkezése során a képviselő az érintkezés minden megfelelő módját használhatja, ideértve a diplomáciai futárokat és a rejtjeles vagy számjeles üzeneteket is. Rádió-adóállomást azonban a képviselő csak a fogadó állam hozzájárulásával rendezhet be és használhat. A képviselő hivatalos levelezése **sérthetetlen**. Hivatalos levelezésen kell érteni a képviselőt és annak tevékenységével kapcsolatos minden levelezést.

Sérthetlenség

A diplomáciai képviselő személye sérthetetlen. A letartóztatás vagy őrizetbevétel semmiféle formája sem alkalmazható ellene. A fogadó állam illő tisztelettel bánik vele és minden megfelelő intézkedést megtesz a személye, szabadsága és méltósága bármely sérelmének megakadályozására. A diplomáciai képviselő magánlakását ugyanaz a sérthetlenség és védelem illeti, mint a képviselő helyiségeit. Iratai, levelezése és vagyona fő szabály szerint sérthetetlen. A diplomáciai képviselő mentes a fogadó állam büntető joghatósága alól. A diplomáciai képviselő a fogadó állam polgári és államigazgatási joghatósága alól fő szabály szerint mentes, néhány esetek kivéve.

A **diplomáciai poggyászt** nem szabad sem felnyitni, sem visszatartani. A diplomáciai poggyászt alkotó csomagokat a jellegükre utaló látható külső jellel kell ellátni, azok csak diplomáciai okmányokat, vagy hivatalos használatra szolgáló tárgyakat tartalmazhatnak. A fogadó állam a **diplomáciai futárt** - akit olyan hivatalos okmánnyal kell ellátni, amely futári minőségét és a diplomáciai poggyászt alkotó csomagok számát feltünteti - tevékenységének gyakorlása során védelemben részesíti. A diplomáciai futár személye sérthetetlen és ellene a letartóztatás vagy visszatartás semmiféle formája sem alkalmazható. A küldő állam vagy a képviselőlet eseti (ad hoc) diplomáciai futárt is kijelölhet. Az említett mentességek megszűnnek, mihamarabb az eseti futár a rábízott diplomáciai poggyászt a címzettnek átadta. A diplomáciai poggyászt rá lehet bízni olyan kereskedelmi repülőgép parancsnokára, amelynek valamely belépésre kijelölt repülőtéren kell leszállnia (kapitányi posta). A parancsnokot, a diplomáciai poggyászt alkotó csomagok számát feltüntető hivatalos okmánnyal kell ellátni, őt azonban nem lehet diplomáciai futárnak tekinteni. A képviselőlet kiküldheti valamelyik tagját, hogy a repülőgép parancsnokától a diplomáciai poggyászt közvetlenül és szabadon birtokba vegye.

Kiváltságok és mentességek

A diplomáciai képviselőt számos **kiváltság és mentesség** illeti meg, amelyeket az egyezményen túlmenően más nemzetközi szerződések szabályoznak. Az a diplomáciai képviselő, aki állampolgára a fogadó államnak, vagy állandóan a fogadó államban lakik, csak a hivatali kötelességeinek teljesítése során kifejtett ténykedése tekintetében részesül a joghatóság alóli mentességben és sérthetlenségben, hacsak a fogadó állam nem biztosít számára ezen túlmenő kiváltságokat és mentességeket. A képviselőlet személyzetének azok az egyéb tagjai, valamint azok a háztartási alkalmazottak, akik állampolgárai vagy állandó lakosai a fogadó államnak, csak a fogadó állam által megengedett mértékben részesülnek kiváltságokban és mentességekben. A fogadó államnak e személyek felett joghatóságát mégis olyan módon kell gyakorolnia, hogy indokolatlanul ne akadályozza a képviselőlet feladatainak teljesítését. A kiváltságok és mentességek az azokra jogosult személyeket attól az időponttól

kezdve illetik meg, amikor állásuk elfoglalása céljából belépnek a fogadó állam területére, vagy ha már a fogadó állam területén tartózkodnak, attól az időponttól, amikor kinevezésüket a külügyminisztériummal vagy a közös megállapodás szerint kijelölt más minisztériummal közölték. Ha a kiváltságokban és mentességekben részesülő személy hivatalos megbízatása véget ért, e kiváltságok és mentességek rendszerint akkor szűnnek meg, amikor az illető az országot elhagyja, vagy amikor az evégre adott ésszerű határidő lejárt, de az említett időpontokig a kiváltságok és mentességek mindenképpen, még fegyveres összeütközés esetében is fennállnak. Mégis ama cselekmények tekintetében, amelyeket az ilyen személy a képviselő tagjaként hivatali kötelességei teljesítése során végzett, a mentesség továbbra is fennmarad.

Ha a diplomáciai képviselő az állomáshelyére utaztában, vagy visszatértében, vagy hazautazása során **harmadik állam területén** halad át, vagy tartózkodik - amely állam neki, ha az szükséges volt, útlevelére vízumot adott - e harmadik állam köteles részére sérthetlenséget biztosítani és az átutazáshoz, illetve visszatéréshez szükséges minden egyéb mentességet megadni. Ugyanez vonatkozik családjának kiváltságokban és mentességekben részesülő tagjaira is, ha a diplomáciai képviselővel utaznak, vagy külön utaznak hozzá, vagy külön térnek vissza hazájukba.

Kötelezettségek

Kiváltságainak és mentességeinek sérelme nélkül **kötelessége** e kiváltságokban és mentességekben részesülő minden személynek, hogy tiszteletben tartsa a fogadó állam törvényeit és más jogszabályait. A diplomáciai képviselő a fogadó államban nem gyakorolhat egyéni haszonra semmiféle foglalkozást vagy kereskedelmi tevékenységet. Ugyancsak kötelessége, hogy tartózkodjék a fogadó állam belügyeibe való beavatkozástól. A fogadó állammal intézendő minden hivatalos ügyet, amellyel a küldő állam a képviselőt megbízta, a fogadó állam külügyminisztériumával, vagy a közös megállapodással kijelölt más minisztériummal vagy annak útján kell intézni. A képviselő helyiségeit nem szabad olyan

módon használni, amely összeférhetetlen a képviseletnek a jelen szerződésben, vagy a nemzetközi jog általános szabályaiban vagy a küldő és a fogadó állam között hatályban levő külön megállapodásokban meghatározott feladatkörével. E szabályok megsértése esetén szintén az egyezmény alapján a fogadó állam az érintettet persona non gratának nyilváníthatja, illetve egyéb szankciókat alkalmazhat.

A fogadó állam köteles - még fegyveres összeütközés esetén is - megkönnyíteni, hogy a kiváltságokban és mentességekben részesülő személyek, akik nem állampolgárai a fogadó államnak, valamint állampolgárságuktól függetlenül ezek családjának tagjai, területét mielőbb elhagyhassák. A fogadó állam különösen köteles - ha erre szükség van - az említett személyek, valamint vagyontárgyaik számára a szükséges szállítási eszközöket rendelkezésre bocsátani. Ha a két állam között a diplomáciai kapcsolatok megszakadnak, vagy a képviseletet véglegesen vagy időlegesen visszahívták, a fogadó állam köteles - még fegyveres összeütközés esetén is - tiszteletben tartani és megvédeni a képviselet helyiségeit, annak vagyontárgyaival és irattárával egyetemben. A küldő állam a képviselet helyiségei, az ott levő vagyontárgyak, valamint az irattár őrzésével megbízhat a fogadó állam részéről elfogadható harmadik államot, továbbá a küldő állam a saját, valamint állampolgárai érdekeinek védelmét a fogadó állam számára is elfogadható harmadik államra bízhatja. A küldő állam a fogadó állam előzetes beleegyezésével és a fogadó államban nem képviselt harmadik állam felkérésére elláthatja harmadik állam és állampolgárai érdekeinek időleges védelmét.
